

Bosanskohercegovački slavistički kongres

I

ZBORNIK RADOVA | **LINGVISTIKA**

ISSN 2303-4106

KNJIGA 1

Bosanskohercegovački slavistički kongres I

ZBORNIK RADOVA | **LINGVISTIKA**

KNJIGA 1

BOSANSKOHERCEGOVAČKI SLAVISTIČKI KONGRES

ZBORNİK RADOVA (KNJIGA 1)

© Slavistički komitet; prvo izdanje, 2012. Sva prava pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se umnožavati na bilo koji način ili javno reproducirati bez prethodnog dopuštenja izdavača.

Izdavač

Slavistički komitet, Sarajevo

Filozofski fakultet u Sarajevu, F. Račkog 1, Sarajevo, BiH

tel. (+387) 33 253 170 e-mail info@slavistickikomitet.ba

www.slavistickikomitet.ba

Redakcija

Josip Baotić, Senahid Halilović, Jagoda Jurić-Kappel,

Marina Katnić-Bakaršić, Svein Mønnesland

Glavni urednik

Senahid Halilović

Urednica

Mirela Omerović

ISSN 2303-4106

ZBORNİK RADOVA | **LINGVISTIKA**

Bosanskohercegovački slavistički kongres

I

Zbornik radova
(knjiga 1)

Sarajevo, 2012.

Objavljivanje ove knjige finansijski su podržali Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke i Fondacija za izdavaštvo.

Sadržaj

Predgovor	9
I. Standardiziranje bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika krajem 20. i početkom 21. stoljeća.	11
Ante Bičanić: Pravopisna norma i standardizacija hrvatskoga jezika devedesetih godina 20. stoljeća i početkom 21. stoljeća.	13
Rajka Glušica: Restandardizacijski procesi u bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom jeziku	25
Emira Mešanović-Meša: Rječnici bosanskoga jezika	35
Svein Mønnesland: Dvadeset godina bosanskog jezika	45
Paul-Louis Thomas: Kako napraviti zajedničku gramatiku BCHS (bosanskog, crnogorskog, hrvatskog, srpskog) jezika?	51
Branko Tošović: Standardološki red i kaos	59
II. Historija jezika: Jezik bosanskih spomenika pismenosti	69
Ruggero Cattaneo: Lastricevi prevoditeljski postupci u <i>Testimonium bilabium</i> na primjeru XVII. homilije.	71
Jagoda Jurić-Kappel: Sistem žanrova u srednjovjekovnoj vjerskoj književnosti – Nekoliko načelnih zapažanja	87
Alen Kalajdžija: O nekim leksikološkim aspektima proučavanja <i>Makbuli-arifa</i> ..	99
Catherine Mary MacRobert: How well did Hval know the Psalter?	109
Lejla Nakaš: Jezik i grafija revidiranih natpisa	119
Sanja Perić Gavrančić: <i>Knjižica ručna za mladiće latinski jezik učeće u bosanski izgovor složena</i> fra Ambroza Matića (1832.)	129
Johannes Reinhart: Historija bosanskoga jezika u srednjem vijeku u svjetlu isprava	135
III. Bosanskohercegovački narodni govori	145
Elmedina Alić: Govor Travnika krajem XIX stoljeća: Fonetsko-fonološke osobenosti	147
Refik Bulić: Ekavsko-jekavski govori u Bosni i Hercegovini	153
Alma Genjac-Nakičević: Govor Bošnjaka u Turskoj: Fonetsko-fonološke osobenosti	165
Senahid Halilović: Bosanskohercegovački lingvistički atlas: Dvije ankete i jedna izoglosa	171

Niaza Imamović: Doprinos Dalibora Brozovića istraživanju bosanskohercegovačkih govora	185
Enisa Ivojević: Doprinos Asima Pece razvoju bosanskohercegovačke dijalektologije	197
Данијела Станић и Јелена Јанковић: Придеви који означавају боје у источнохерцеговачком дијалекту	203
IV. Bosanski, hrvatski i srpski jezik u svijetu: Lektorati i status na odsjecima za slavistiku.	215
Timea Bockovac: Prikaz djelovanja Katedre za kroatistiku u Pečuhu (Republika Mađarska)	215
Helena Burić i Josip Lasić: Materinski jezik u multukulturalnom prostoru Australije.	221
Hatidže Burnić: Negativni utjecaj njemačkog jezika na maternji jezik Bosanaca koji žive u Njemačkoj.	229
Amela Ljevo-Ovčina: Imenovanje bosanskog jezika u Rusiji: Ima li bosanskog u ruskom?	235
Hasnija Muratagić-Tuna: Status bosanskog jezika u Srbiji, Makedoniji i Kosovu. .	245
V. Slavističke teme: Savremena slavistička lingvistička istraživanja.	255
Јован Ајдуковић: Шта је ново у српској и хрватској лингвистичкој контактологији у првој деценији XXI века?	257
Katarina Aladrović Slovaček: Razvojna obilježja dječjega jezika u ovladavanju sintaksom hrvatskoga jezika	269
Marko Alerić i Tamara Gazdić-Alerić: Čimbenici koji utječu na stavove o (hrvatskome) standardnom jeziku	279
Vesna Bjedov: Jezik priča <i>Suza i radost didova</i> Ivana Ićana Ramljaka u nastavi hrvatskoga jezika	291
Danilo Capasso i Martina Knežević: Italijanski jezik i jezik BHS: lažni prijatelji, pravi prijatelji i novi prijatelji.	301
Драгана Цвијовић: О вулгаризмима у <i>Речнику српскохрватскога књижевног језика</i> Матице српске.	309
Jasmina Čaušević i Sandra Zlotrg: Diskriminacija u jeziku: Istraživanja u BiH . .	319
Tamara Gazdić-Alerić: Utvrđivanje sastavnica pojma <i>jezična kultura</i>	327
Helena Grochola-Szczepanek: Informacje o płci w słownikach języka polskiego i bośniackiego	337
Александра Ѓуркова: Актуелни тенденции во македонскиот публицистички стил.	351
Jasmin Hodžić: O jednom sintaksiškom modelu s figurativnim konceptom u prijedložno-padežnih izraza s mjesnim i prostornim značenjem.	361
Marijana Horvat: Sufiksalne imeničke izvedenice u Voltićevu <i>Ričoslovníku</i> (tvorba sufiksima -/a/c, -l/a/c, -telj i -v/a/c)	371
Marko Jesenšek: Slovenski jezik v stiku podonavskega in alpskega prostora. . . .	381

Zenaida Karavdić: Nefokusirani intervju i naknadno popunjavanje upitnika kao metod dijalektološke sintakse.	391
Marina Katnić-Bakaršić: Uloga zamjenica <i>mi i oni</i> u konstrukciji odnosa moći u diskursu	399
Petra Košutar: Leksikografske odrednice u hrvatskim rječnicima u 18. stoljeću u kontekstu europske leksikografije	407
Anđelka Lazić: Eksplikacija orijentalizama u <i>Rečniku mačvanske tradicionalne kulture</i>	417
Ivana Lovrić Jović: Prodor bosanskih leksičkih značajka u dubrovački govor 17. i 18. stoljeća	427
Ana Makišova: Gramatička sredstva izražavanja negacije	435
Ana Marić: Glasovne promene u imeničkoj deklinaciji slovačkog i srpskog jezika.	441
Danijela Marot Kiš i Nikolina Palašić: Metafora kao odsustvo značenja u javnoj komunikaciji	451
Darko Matovac: O prijedlozima u hrvatskom jeziku	461
Nedad Memić: Leksikološki model obrade njemačkih transferskih riječi u bosanskome jeziku	471
Vesna Mikolić: Jezik bosanske i slovenske poezije Josipa Ostija	481
Наташа Миланов и Милица Стојановић: Прилог проучавању полисемије српског језика.	493
Бојана Мојсиловић: Мађаризми у савременом српском језику (лексикографско-лексиколошки аспект).	505
Borana Morić Mohorovićić i Anastazija Vlastelić: Sintaksa u hrvatskim jezičnim savjetnicima 20. i 21. stoljeća	517
Iva Nazalević Čučević i Jelena Cvitanušić Tvico: Načini izražavanja dopusnosti u hrvatskome jeziku	527
Lidija Nerandžić-Čanda: Tvorba i tvorbene kategorije deverbativnih imenica u savremenom srpskom jeziku	539
Марина Николић: Диферентивно степеновање у сложеним реченицама савременог српског језика	547
Mirela Omerović: O nekim konstrukcijama sa značenjem namjene u bosanskome jeziku	557
Dunja Pavličević-Franić: Razvoj ranoga leksikona u hrvatskome jeziku	563
Sabine Pawischitz: Burgenland-Croatian – a language in contact – First signs of language decay	575
Bernardina Petrović i Ivana Brač: Osnovna morfološka i semantička obilježja jednosložnih imenica u hrvatskome jeziku	587
Neda Pintarić: Emotivno vrjednovanje iskaza pomoću komunikacijskih priloga u hrvatskom i poljskom jeziku	597
Анна А. Плотникова: Этнолингвистическая география Боснии и Герцеговины	607
Ivo Pranjковић i Lada Badurina: Načini izražavanja imperativnosti	619
Bernisa Puriš: Poetska slika Drugog u bosanskohercegovačkim putopisima.	629
Andrea Sapunar Knežević i Marijana Togonal: Jezična obilježja novinarsko-publicističkog stila u hrvatskim tiskanim informativnim medijima.	637

Марина Спасојевић и Марија Милосављевић-Тодоровић: Граматичка структура исказа у огласима продаје на српском језику на интернету . .	645
Jožica Škofic: Hrvške izposojenke v slovenskih narečjih – raziskave za <i>Slovenski lingvistični atlas</i>	657
Aleksander Urkom: Obrada tekstova jezika u dijaspori metodom korpusne lingvistike	665
Elena Uzenjova: Etnolingvističke metode proučavanja karpatsko-balkanskog regiona.	671
Jelena Vignjević: Škola i sociolingvistički aktivizam	675
Silvana Vranić i Sanja Zubčić: Strukturalna analiza turcizama u frazemima hrvatskih štokavskih govora	685
Podaci o autorima.	695

Данијела Станић и Јелена Јанковић: Придеви који означавају боје у источнохерцеговачком дијалекту¹

У раду је спроведена семантичка и творбена анализа придева који означавају боје у источнохерцеговачком дијалекту штокавског наречја. Издвојена је специфично дијалекатска и покрајинска лексика и побројани су различити типови назива са покрајинском / дијалекатском формом. Посебна пажња посвећена је непроменљивим придевима.

Кључне речи: семантика, творба, порекло, покрајинска лексика, источнохерцеговачки дијалекат.

The Adjectives of colors in Eastherzegovinian dialect

This paper conducted semantic and formative analysis of the Adjectives of colors in Eastherzegovinian dialect of Stokavian dialect. Specifically dialectal and provincial vocabulary was singled out and was listed the different types of calls to the provincial/dialectal form. Special attention was paid to unchangeable adjectives.

Key words: semantics, formation, origin, provincial lexemes, the dialect of Eastern Herzegovina.

1. Увод

Придеви који означавају боје чине кохерентну лексичко-семантичку скупину и стога постоје разноврсна истраживања заступљена у великом броју радова, који датирају од средине XX века.

Циљ овога рада је семантичка и творбена анализа придева који означавају боје у источнохерцеговачком дијалекту штокавског наречја. У ексерпцији смо се трудили да обухватимо што више репрезентативних пунктова овог веома широког географског терена, па смо ексерпирали следеће речнике и на тај

¹ Овај чланак је настао као резултат рада на пројекту бр. 17800 "Лингвистичка истраживања савременог књижевног српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ и пројекту бр. 178007 "Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика", који у целини финансира Министарство за науку Републике Србије.

начин смо обухватили следеће географске ареале: Вуков *Српски рјечник* као први дијалектолошки речник и прототипичан речник овог дијалекта (Вук); Поткозарје (северозападни ијекавски говор Републике Српске) од С. Далмације; Банија и Кордун (северозападни ијекавски говор) од Д. Петровића; Крајина (око реке Унац, десне притоке Уне, у западном делу Босне и Херцеговине) од М. Јовичића; село Безује (код реке Пиве, у Црној Гори) од С. Гаговића, као и област Пиве и Дробњака од Ј. Вуковића; Златибор од Е. Миловановић; и Дубровник од М. Бојанић и Р. Тривунац. Треба напоменути да су ово диференцијални речници, осим Вуковог, у којима је забележена претежно покрајинска лексика.

2. Семантичко-творбена анализа

2.1. У раду ћемо се задржати на диференцијацији дијалекатске у односу на стандардну лексику лексичко-семантичког поља придева који означавају боје. Као контролне речнике за стандардну лексику користимо *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (даље у раду РСАНУ) и *Речник српскохрватског књижевног језика* (РМС). Потом ћемо навести категорије лексичко-семантичких спојева у различитим терминологијама. На крају, навешћемо табеларни однос свих лексема које означавају боју у односу на њихове колористичке вредности у појединим областима спектра.

2.2. На основу ексцерпираних грађе приметили смо да је на овом географски распрострањеном терену у употреби велики број променљивих и непроменљивих придева који означавају боје. Променљиве придеве поделићемо на просте, изведене и сложене, потом ћемо одредити свим изведеним придевима тип основе (придевска, именичка или глаголска), а затим ћемо извршити семантичку поделу придева са именичком основом. На крају, навешћемо све непроменљиве придеве.

2.2.1. Прости придеви (20): бео, блед, вран, жут, зелен*², модар*, мрк, плав, риђ, руд, руј, рус, сив, сијер*, сињ, смеђ, срг, сур, црвен*, црн.

2.2.2. Изведени придеви настали суфиксацијом, од придевске основе (37): барзас(т), б(ј)еличаст, бљеликаст(т), б(ј)елушаст, жутињкав, жућкараст, жућкаст, зеленкаст, мавен, модрикаст, мрколаст, плаветан, плаветникаст, рудаст, рујеван, рујан, румен, руменит, руменкаст, сиваст, сигав, сингав, сињав, сињаст, сињгав, субјел, субјеласт, сумрк, суркаст, сузивас(т), уривас(т), црвенкаст, црљен, црљенкаст, црмпураст, црномањаст, црњкаст.

2.2.3. Изведени придеви настали суфиксацијом, од именичке основе (40): алатаст, бакрен, броњаст, вишињкаст, вугаст, гаљас(т), голукас(т), гра(в)ораст, граничаст, грошаст, дораст, доратаст, ђогатаст, загарас(т), златан, злаћен, зуквас(т), жаркаст, јагрзаст, кавени, кестенаст, крвав, кулатаст, кулашаст, ласаст, лисаст, љубичаст, мастиљав, мацас(т), мраморижан/мраморижан, мургаст, пепељав, пепељаст, пиргас(т)³, скерлетан, сребрн, сугарас(т), угараст, чађав, шарен.

² Лексема са звездicom (*) означавају придеве који су са синхрониске тачке прости, али са дијахрониске су изведени.

³ Због нејасне етимологије, придев пиргас(т) класификујемо и у придеве са именичком и са глаголском основом.

2.2.4. Придев са глаголском основом (2): *пиргас(т), ревкаст*.

2.2.5. Непроменљиви придеви (27): *ал, алали, блу, верде, вишњеви, голубли, драп, дуванли, дунли(ју), ђувез, ђумишли, жеравли, зитинли, кајсерли / кајсарли, кара, кафе, лал, лила, мав/мави, мор, меневии, мишкаки, роза, срмајли/срмали/срмари, сурли, ћелесте, ћенере*.

2.2.6. Придеви у опозицији светло/тамно и са квалификацијом интензитета (9): *блед, блећан, дречав, дункли(ју), лангвид, мркли, скур/шкур, таван/таман, тмуран*.

2.3. Од свих побројаних назива издвојићемо специјално дијалектизме и покрајинске речи, које није регистровао или их није забележио РМС као стандардне или за које је РСАНУ констатовао да су покрајинизми. Установили смо неколико различитих типова назива са покрајинском/дијалекатском формом:

2.3.1. Размотрићемо најпре непроменљиве придеве, који су бројни у овом дијалекту, али морфолошки неадаптирани, па их РСАНУ с правом, али недоследно, сврстава у покрајинизме.

а. Већина непроменљивих придева у нашој грађи су оријентализми. Најбројнији су придеви са суфиксом *-ли*: *агазли* “црн”: И изведе агазли гаврана (Вук); *алали* “ружичаст, ал”: Још на Алки алали пашмаге (Вук); *голубли* “који је голубије плаве боје” (Златибор, Миловановић)⁴; *дуванли* “који је боје дувана” (Златибор, Миловановић)⁵; *дункли(ју)* “који је тамније боје” (Златибор, Миловановић); *ђумишли* “сребрн”: Они међу ђумишли пиштоље (Вук); *жеравли* “који је жарке боје” (Златибор, Миловановић); *зитинли* “који је маслинастозелене боје” (Златибор, Миловановић); *кајсерли / кајсарли* “који је од кајсара, штовљене козје коже црвене боје” (РСАНУ): Да не праша кајсарли папуча (Вук); *срма(ј)ли* “сребрн” (Вук); *сурли* “сив” (Дрвар, Јовичић): А ја старац сурли орле | Уфатићу препелицу (Вук).

Изведенице с овим суфиксом су “потпуно, или у већој мери лексикализоване, а у књижевном језику се углавном јављају у домену архаизама, историзама, покрајинских и за поетске потребе начињених речи” (Радић 2001:95). Слабије су уклопљени у наш морфолошки систем, иако су обилато коришћени у фолклористичком корпусу. Најчешће се граде од именица (*вишњевли, голубли, дуванли, ђумишли, жеравли, зитинли, кајсерли, срмајли*), а ређе од придева (*агазли, алали, сурли*). Примећујемо да има и примера са словенском основом: *вишњевли, голубли, жеравли*. Овде налазимо чак један пример за позајмљеницу из словенског језика у турски, то је придев *вишњевли*, који је творбено адаптиран у турском језику (Ћинђић 2006:284). Придеви *кајсерли* и *срма(ј)ли* имају двокомпонентно градивно и колористичко значење, што се види из примера: Уз кошуљу срмајли мараму (Вук).

У ову групу придева уврстићемо и придев *дунклију* који на терену Златибора добија додатне морфолошке категорије – компарацију и моцију по роду у компаративу, као и придев *зитинли* – са моцијом рода, што представља покрајински покушај морфолошке адаптације ових придева у штокавско наречје.

⁴Приметили смо лексикографски пропуст – придев је у речнику дефинисан као прилог.

⁵Приметили смо лексикографски пропуст – придев је у речнику дефинисан као прилог.

Од придева са суфиксом *-и*, који је посебно заступљен у лексичко-семантичкој групи боја (Радић 2001:102), у прикупљеној грађи среће се само придев *мави* “модар, мавен” (Вук), “плава, модра боја” (РСАНУ). Придев *мави* има придевску основу, мада се придеви са овим суфиксом углавном граде од именичких основа.

Најслабије су уклопљени у морфолошки систем штокавског наречја оријентализми са нултим наставком (*-ø*). Примери су: *ал* “ружичаст” (Вук); *ђувез* “ружичаст” (Вук); *кара* “црн”: И метни му расток на обрве, | Кара боју на кара зулове; Синоћ мене кара хабер дође, | Кара хабер, а у кара доба (Вук); *лал* “ружичаст” (Вук), “који је боје рубина, румен, ружичаст” (РСАНУ); *мав* “који је светло плаве боје са дозом тиркизног” (Златибор, Миловановић); *мор* “црн” (Банија и Кордун, Петровић), “модар, плав”: који носи мор доламу; Мор доламу на грбава леђа (Вук), “угасит, тамномодар” (РСАНУ); *меневииш* “који је боје љубичице, (модро)љубичаст” (РСАНУ).

У овој групи придева запажамо и извесне специфичности. Придев *мор* показује различиту семантичку интерпретацију и у зависности од терена означава колористички опсег од плаве преко тамномодре до црне боје. Од придева *мор* у Банији и Кордуну изведен је и глагол *морити* у значењу “бојити сукно у црно”. Придев *меневииш* Вук није уврстио у *Српски рјечник*, али га налазимо у лирским “народним пјесмама”: *морменевииш долама* (песма бр. 227, Вук 1969). Придев *мав* испољава тенденцију моције по роду на терену Златибора, а на терену Пиве изведени су и свршени глаголи *замавењети се* “замодрити се” (замавењеше усне) и *помавењети* “помодрити, добити модру боју” (Пива, Гаговић), што представља, такође, покушај покрајинске адаптације у ткиво заједничког штокавског наречја. Придев *кара* показује извесну творбену и семантичку неуобичајеност. Он се у фолклору увек употребљава као први део сложеница, у значењу “црн”, нпр.: *карабоја*, *каразулуви*, *караванац*, али придев је и полисемантичан, па се употребљава и у значењу “жалостан, тужан; тежак, велик”: *кара-хабер*, *карасевдах*. Тако га описује РСАНУ, мада га је Вук третирао као непроменљиви придев.

Дешава се да понеки оријентализам добије наше творбене наставке и да се добро уклопи у творбени систем штокавског наречја: *аласт*, *јагрзаст*, *мавен*. Овакви придеви су се одржали захваљујући фолклорној поезији.

6. Неадаптирани су и непроменљиви придеви европског порекла: англицизам *мишкаки* “боја мишијег измета” (Вук)⁶ и романизми *блу* “модар, плав” (Дубровник, Бојанић/Тривунац); *верде* “зелен” (Дубровник, Бојанић/Тривунац); *кафе* “тамносмеђе боје, боје кафе”: Имала је на себи кафе капут (Дубровник, Бојанић/Тривунац); *ћелесте* “плаве боје, боје ведрога неба” (Дубровник, Бојанић/Тривунац) и *ћенере* “пепељаст” (Дубровник, Бојанић/Тривунац).

Заједничка карактеристика свих непроменљивих романизама јесте да су сачували морфолошка, прозодијска и семантичка обележја италијанског језика као језика даваоца или језика посредника, као у случају придева *кафе*, и да су ограничени на само уском терену источнохерцеговачког дијалекта, око већих поморских лука, пре свега Дубровника.

⁶ И шумадијско војвођански дијалект има варијанту овог придева *миш-прди-фарбу* (РСГВ, в. Станић/Јанковић 2011:207).

2.3.2. У дијалекатске облике спадају променљиви придеви са измењеним фонетским ликом основе или наставка:

а. Супституција гласа *х* са *в*: *гравораст* “посут сивим и белим тачкама, пегама, грахораст” (Поткозарје, Далмација).

б. упрошћавање сугласничких група због нагомилавања експлозивних елемената: *барзас*, *бљеликас*, *гаљас*, *(с)угарас*, *голубас*, *зуквас*, *мацас*, *пиргас*, *(с)уригас*, *цверас* (Пива, Гаговић).

в. губљење фрикативног елемента *с* у иницијалној позицији: *угарас*, *уригас* (Пива, Гаговић).

г. супституција сонаната: *црмпураст* од *црнпураст*.

д. губљење сонанта *в* у сугласничкој групи од три сугласника, тешкој за изговор, у изведеници од придева на суфикс *-јен*: *црљен* < *črbljen* < *črvbvljen* (14–16 в., в. Skok 1:276 s. v. *crn*); тако и *црљенкаст* (Поткозарје, Далмација).

2.3.3. У дијалекатске облике спадају и облици који су настали морфолошком преформулацијом придева *син*: *сингав* “сив, пепељаст”: *сингава* сукништа (Пива, Гаговић); *сигав/сингав* “који је сиве боје” (Златибор, Миловановић); *сињгав/сињав* “светлосива”: У Брдима су струке сињгаве, а у Црној гори мушке црне а женске црвене и шарене (Вук).

2.3.4. Облици који настају када говорник жели да опише приближну нијансу заменом номинација са колористички типичног ентитета на предмет који је циљ описивања. Овде нећемо описивати придеве, који, такође, имају описну номинацију, али се веома често користе у стандардном језику, посебно у књижевноуметничком функционалном стилу, као и у другим дијалектима, типа: *бакрен*, *гарав*, *златан*, *кавени*, *сребрн*, *пепељав*, *пепељаст*, *чађав*. Код ових придева треба напоменути да их је Вук у *Српском рјечнику* навео као придеве са превасходно градивним значењем, али да су они и у Вуково време, а поготову данас, развили и колористичку компоненту, што се може видети анализом Вукових лирских народних песама, нпр: *пауново златно перо* (песме бр. 9, 379, Вук 1969), *златни голуб* (песма бр. 98, Вук 1969).

а. Придеви који су прототипични за неки ентитет, а добили су ширу примену у дијалекту: *брођаст* “црвен” (Вук); *вишњијаст* “тамноцрвен” (Вук); *граничаст* “може бити да значи црвен” (у Боки): За појасом од злата кућеља, При кућељи свила граничаста (Вук); *жаркаст* “црвен”: увјек је румена и жаркаста (Вук); *грошаст* “коњ, шарен на грошеве, пуљат” (Вук).

б. Облици придева који се семантички односе на животиње и биљке, а присутни су само у дијалекту. Врло често су то облици који су номинацију добили преношењем номинације са неког колористичког типа зоонима, и који поред тога што се односе на дати зооним, проширују своју употребу и на друге ентитете, посебно на човека: *барзас* “који је шарен, ишаран (обично о козама)” (Пива, Гаговић); *вугаст* “који је смеђе, кафене боје” (Поткозарје, Далмација), “пепељаст, сивкаст, сив (о овци)”: (Вук; Пива, Гаговић); *гаљас* “црнпураст”: гаљасто јање, гаљаста ован (Пива, Гаговић) од *гаља* “назив за животињу црне длаке (овцу, крмачу, вола, пса)” и “црнпураста жена” (РСАНУ), а боја је пренета и на ознаку човека: *гаљан* “момак црне пути, гарав” (Пива, Гаговић); *зуквас* “затвореносивкаста боја”: зукваста кобилчина (Пива, Гаговић); *ласаст* “коза беличасте боје; коза са беличастим обе-

лежјем” (Вук); *лисаст* “коза беличасте боје; коза са беличастим обележјем” (Вук); *мацас* “сивозатворене боје, субелкаст”: мацаста јуница (Пива, Гаговић); *пиргас* “који је грахораст, сивкастобео (о кокоши)” (Пива, Гаговић); *ревкаст* “црвенкаст (о крави)” (Вук); *сијер* “који је сивкаст, пепељаст, зеленкастосив”: сијеро јуне (Пива, Гаговић); *срг* “који је сив, боје као кад се оседи”: срго ждребе (Пива, Гаговић); *цеве-рас* “који је ишаран пругама сиве боје”: цеве-рас-то јуне (Пива, Гаговић).

3. Подела по пореклу

3.1. Екскерпирану грађу ћемо разврстати по пореклу.

а. Словенског порекла су: *бијел/бео*, *б(ј)еличаст*, *б(ј)елушаст*, *бљеликас*, *суб(ј)ел*, *суб(ј)еласт* (Вук; Пива и Дробњак, Вуковић; Златибор, Миловановић; Пива, Гаговић), *вишњеви* и *вишњикаст* (Вук), *вран* (Вук; Златибор, Миловановић), *вугас(т)* (Вук; Пива, Гаговић; Поткозарје, Далмација), *галичаст* (Вук), *гаљас* (Пива, Гаговић), *гарав*, *загарас*, *(с)угарас* (Пива, Гаговић; Поткозарје, Далмација), *голубас(т)* (Вук; Пива, Гаговић), *гра(в)ораст* (НП Вук 1969; Поткозарје, Далмација), *жаркаст* (Вук), *жеравли* (Златибор, Миловановић), *жут*, *жутњикав*, *жућкаст* (Вук; Пива, Гаговић), *зелен*, *зеленкаст* (Вук; Пива, Гаговић), *злаћен* (Вук), *крвав* (НП Вук 1969), *ласаст* (Вук), *љубичаст* (Вук), *мастиљав* (Златибор, Миловановић), *модар*, *модри-каст* (Вук), *мрк*, *сумрк* (Вук; Пива и Дробњак, Вуковић; Поткозарје, Далмација; Пива, Гаговић), *пепељав*, *пепељаст* (Вук), *плав*, *плаветан*, *плаветникаст* (Вук), *ревкаст* (Вук), *риђ*, *риђаст* (Вук), *рисас(т)* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *руд* (Вук), *руј* (Златибор, Миловановић), *румен*, *руменит*, *руменкаст* (Вук), *рус* (НП Вук), *сив*, *сиваст* (Вук; Пива, Гаговић), *сијер* (Пива, Гаговић), *сињ* (Вук), *смеђ* (Вук), *сребрн*, *среброкас* (Вук), *сур/сури*, *сурли*, *суркаст*, *(с)урикас*, *срг* (Вук; Дрвар, Јовичић; Пива, Гаговић), *таван*, *таман*, *тмуран* (Поткозарје, Далмација), *црвен*, *црљен*, *црљенкаст* (Вук; Поткозарје, Далмација), *црн*, *црњкаст* (Вук) и *чађав* (Поткозарје, Далмација).

б. Турског порекла су: *агазли* (Вук), *(л)ал*, *алали*, *аласт* (Вук), *бакрен* (Вук), *дораст*, *доратаст* (Вук), *дуванли* (Златибор, Миловановић), *ђогатаст* (Вук), *ђувез* (Вук), *ђумишли* (Вук), *зитинли* (Златибор, Миловановић), *јагрзаст* (Вук), *кара* (Вук), *кафе* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *кајсерли* / *кајсарли* (Вук), *кестенаст* (Поткозарје, Далмација), *кулатаст* (НП Вук 1969), *кулашаст* (Вук), *мав*, *мави*, *мавен/мавени* (Вук; Златибор, Миловановић; Поткозарје, Далмација), *меневиш* (НП Вук 1969) и *цеве-рас* (Пива, Гаговић).

в. Латинског порекла су: *мор* (Вук) и *скерлетан* (Вук).

г. Италијанског порекла су: *блу* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *вердолин* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *граничаст* (НП, Бока, Вук), *грошаст* (Вук), *ланг-вид* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *лила* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *мар-морижан* / *мраморижан* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *мургав* (Златибор, Миловановић), *роза* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *ћелесте* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *ћенере* (Дубровник, Бојанић/Тривунац), *шкур* (Пива, Гаговић) и *скур* (Дубровник, Бојанић/Тривунац).

д. Румунског порекла је: *барзас* (Пива, Гаговић).

ђ. Грчког порекла је: *срма(ј)ли* (Вук).

е. Енглеског језика је: *мишкаки* (Вук).

ж. Немачког порекла је: *дунклији* Златибор (Миловановић).

4. Стални спојеви

4.1. У ексцерпираној грађи налази се одређен број сталних спојева у којима речи чувају своја основна значења и фразеолошких спојева чија се значења остварују тек у целини израза. Сталне спојеве смо поделили на термилошке сфере у којима се употребљавају: ботаничка, зоолошка, кулинарска, верска и термилологија везана за човека.

а. Ботаничка терминологија: *б(и)ела лоза, б(и)ела бундева, б(и)ели лук, б(и)ело зеље, б(и)ела рада, гркица б(и)ела, б(и)еле трешње, вранилова трава, вранино око, враћи лук, жутилова трава, зелена када, црне трешње, црни трн.*

б. Зоолошка терминологија: *б(и)еле пчеле, б(и)ела врана.*

в. Кулинарска терминологија: *б(и)ели мрс, б(и)ели смок, рујно вино, црни смок.*

г. Верска терминологија: *Б(и)ела нед(ј)еља/неђеља, Б(и)ела субота, Б(и)еле покладе.*

д. Терминологија везана за човека: *руса глава, црвени ветар, црни пришт.*

ђ. Остала терминологија: *плаветни камен.*

5. Закључак

По пореклу највећи број придева је словенског порекла, а затим следе оријентализми и европеизми, тј. придеви латинског, италијанског, румунског, грчког, енглеског и немачког порекла.

Лексика у источнохерцеговачком дијалекту има богат лексичко-семантички потенцијал назива за боје, нпр. књижевни језик, према подацима РМС, за променљиве придеве и именице, и РСАНУ, за непроменљиве придеве, има 32 различита назива, без морфолошких дублета, за црвену боју, а да је нешто нижи број придева у источнохерцеговачком са морфолошким дублетима 30.

Примећујемо да је велики број назива за сиву боју (27), што претпостављамо да је резултат изналажења назива за различите врсте животиња које су најчешће сиве боје. Различитим номинацијама животиње су се диференцирале не само по боји длаке већ и по врсти и квалитету крзна и шарама на телу. Велики број придева за сиву боју је резултат физичке контаминације осталих боја спектра, а човек је желео да пронађе што прецизнију нијансу у палети сиве боје за одређени тип животиње.

Такође смо приметили да одређене боје имају ограничену дистрибуцију и да се везују само за једну именицу или за микроскуп именица, нпр. *рујно вино, руса коса, руд перчин, сиња магла, сиња кукавица, сиње море, вран коњ, вран гавран* итд. За разлику од многих других назива који имају широку дистрибуцију и везују се за ентитете из различитих сфера живота, ови први називи су углавном везани за фолклорни миље.

бео	б(ј)еличаст, бљеликаст(т), б(ј)елушаст, субјел, субјеласт; ђогатаст, ласаст, лисаст, сребрн; ђумишли, срмајли/срмали/срмари;	11
жут	жућкаст; жућкаст; жућкаст; златан, златен;	5
зелен	зеленкаст; верде, зитинли;	3
црвен	риђ, руд, руј, рус, рудаст, рујеван, рујан, румен, руменит, руменкаст, црвенкаст, црљен, црљенкаст; алатаст, бакрен, броћаст, вишињкаст, граничаст, жаркаст, крвав, ревкаст, скерлетан; ал, алали, вишињеви, ђувез, жеравли, кајсарли/ кајсарли, лал, роза;	30
љубичаст	лила, меневиш;	2
плав	модар, мавен, модрикаст, плаветан, плаветникаст, мастиљав; блу, мав/мави, мор* ⁷ , ћелесте;	10
смеђ	мрк, мрколаст, сумрк; вугаст*, дораст, доратаст, кавени, кестенаст; драп, дуванли, кафе, мишкаки;	12
сив	сијер, срг, сур, сиваст, сигав, сингав, сињав, сињаст, сињгав, суркаст, суриас(т), уриас(т); вугаст*, голукас(т), гра(в) орас(т), зуквас(т), кулатаст, кулашаст, мацас(т), мургаст, пепељав, пепељаст, пиргас(т), цевеаст; голубли, сурли, ћенере;	27
црн	вран, црмпурас, црномањаст, црњкаст; гаљас(т), загарас(т), јагрзаст, марморижан, мраморижан, сугарас(т), угарас(т), чађав; кара, мор*;	14
неодређена боја; светло/ тамно, интензитет	барзас(т); грошаст, шарен; блеђан, дречав, дункли(ји), лингвид, мркли, скур/шкур, таван/таман, тмуран;	11

Табела: Придеви који означавају боје у источнохерцеговачком дијалекту штокавског наречја

⁷ Називи са звездicom имају двокомпонентну колористичку структуру у зависности од терена на коме се простиру.

Литература и извори

- Бојанић, М., Р. Тривунац (2002), "Рјечник дубровачког говора", *Српски дијалектолошки зборник*, књ. XLIX, Београд
- Вуковић, Ј. (1940), "Акценат Пиве и Дробњака", *Српски дијалектолошки зборник*, књ. X, Београд
- Гаговић, Светозар (2004), "Из лексике Пиве (село Безује)", *Српски дијалектолошки зборник*, књ. LI, Београд
- Далмација, Стево (2004), *Рјечник говора Поткозарја*, Глас српски, Графика, Бања Лука
- Ђинђић, М. (2006), "Позајмљенице словенског порекла у савременом турском језику", *Јужнословенски филолог LXII*. Београд, 281-289.
- Јовичић, Мирко (2003), *Крајишки ријечник*, Београд
- Миловановић, Е. (1983), "Прилог познавању лексике Златибора", *Прилози проучавању језика* 19, Нови Сад
- Николић, Мирослав (1996), "Непроменљиви придеви у српском језику", *Наш језик XXXI/1-5*, Београд
- Петровић, Драгољуб (1978), *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад / Загреб
- Радић, П. (2001), *Турски суфикси у српском језику*, Београд, Институт за српски језик САНУ, Београд
- РМС (1967-1976), *Речник српскохрватског књижевног језика*, I-VI, Матица српска – Матица хрватска, Нови Сад – Загреб
- RJAZU (1880-1976), *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU I-XXIII, Zagreb
- РСАНУ (1959-), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд
- РСГВ (2000-2010), *Речник српских говора Војводине*, Матица српска, Нови Сад, свеска 1-10.
- Skok, Petar (1971-1974), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I-IV, *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, Zagreb
- Станић, Данијела, Јелена Јанковић (2011), *Називи за боје у Речнику српских говора Војводине, Дијалекат – дијалекатска књижевност*, Лесковачки културни центар, Лесковац, 194-211.
- Стефановић Карацић, Вук (1898), *Српски рјечник*, Биоград
- Стефановић Карацић, Вук (1969), *Српске народне пјесме*, Нолит, Београд